

Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – № 7. – С. 248–251.

2. Якубчак О. М. Фізичні та біохімічні властивості молока / О. М. Якубчак // Молочное дело. – 2005. – № 12. – С. 36–38.

3. Регламент (ЄС) № 853/2004 Європейського парламенту та Ради ЄС. – [Чинний від 2004. – 04. – 29].

4. Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови: ДСТУ 3662-200X. – Національний стандарт України: проект; розроблено: Технологічний інститут молока та м'яса Української академії аграрних наук (ТІММ УААН).

5. Якубчук О. НАССР – ефективная превентивная система гарантии безопасности продуктов питания / О. Якубчук, С. Мельник, А. Звон, Е. Дейнеко // Мясной бизнес. – 2004. – № 7. – С. 68–69.

Исследовано современное состояние и пути повышения качества и безопасности молока и молочной продукции в Украине. Проведено сравнение качественных параметров молока по украинским и европейским нормативам.

Качество, стандарт, сорт, молоко, молочная продукция.

The modern state and ways of improving the quality and safety of milk and dairy products in Ukraine. A comparison of qualitative parameters of milk by ukrainian and European standard.

Quality standard brand, milk, dairy products.

УДК 332.158

КРИТЕРІЇ ТА ІНДИКАТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

В. А. Ткачук, кандидат економічних наук

Узагальнено підходи до формування системи критеріїв та індикаторів сталого розвитку сільських територій, які є системою показників екологічного, економічного та соціального розвитку і дають можливість здійснювати моніторинг та контроль за виконанням плану сталого розвитку населеного пункту, регіону, країни.

Сільські території, критерії та індикатори сталого розвитку.

Проблема визначення критеріїв добробуту суспільства та ідентифікації суб'єктів управлінських рішень, які впливають на суспільний добробут, і їхніх повноважень для дослідження рівня розвитку сільських територій та формування пропозицій щодо його переорієнтації на вектор сталості, є складною. Незважаючи на те, що підходи, як теоретико-методологічного характеру, так і методичного, до оцінювання відповідності стану госпо-

© В. А. Ткачук, 2014

дарських і природних об'єктів критеріям сталості досліджують як вітчизняні фахівці, так і авторитетні міжнародні організації, завдання оцінювання стану сільських територій, а відтак і розроблення за результатами оцінки напрямів, заходів, засобів та методів щодо його покращення залишається відкритим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оцінки сталого розвитку сільських територій, розробці та визначенню критеріїв і системи показників присвячені праці О. Бородіної, Я. Кульчицького, М. Маліка, Н. Морозюк, І. Прокопи, О. Попової, В. Терещенка та інших вітчизняних і зарубіжних економістів. Вони враховували економічні, соціальні чи екологічні підходи до оцінки сталого розвитку, в основу яких було покладено різні критерії, індикатори та показники. Однак, на нашу думку, оцінка розвитку сільських територій повинна базуватися на взаємопов'язаних критеріях та індикаторах, які включатимуть усі аспекти життєдіяльності, життєустрою та життєзабезпечення сільських територій, з обов'язковим урахуванням стану агропромислового комплексу, від якого значною мірою залежить розвиток сільських територій.

Мета дослідження – узагальнення методологічних та методичних підходів щодо формування критеріїв та індикаторів розвитку сільських територій.

Теоретичною базою проведеного дослідження була сукупність наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчі й нормативні акти. У процесі дослідження використано методи системного, комплексного та порівняльного аналізу, логічного узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Завдання розробки індикаторів сталого розвитку було поставлене ще у 1987 р. Міжнародною комісією з довкілля та розвитку (комісія Г. Х. Брундтланд). Необхідність розроблення індикаторів сталого розвитку вперше була відзначена в "Порядку денному на XXI століття".

Індикатори сталого розвитку (від лат. *indicator* – показник) – це певні, доступні для спостереження та вимірювання характеристики, нормативи й умови, які дозволяють робити висновки про стан та зміни сталого розвитку.

На світовому рівні проблема розробки індикаторів сталого розвитку входить до компетенції Департаменту політичної координації та сталого розвитку ООН, Комісії Об'єднаних націй зі сталого розвитку, Міжнародного інституту сталого розвитку (Канада), Наукового комітету з проблем навколишнього середовища (SCOPE).

На сьогодні існує близько 100 індикаторів, що характеризують різні сторони та аспекти сталого розвитку. Перші два комплекси індикаторів сталого розвитку розробила Комісія зі сталого розвитку 1994–2001 рр. Вони донині використовуються в багатьох країнах для розробки національної системи показників сталого розвитку.

Місія індикаторів сталого розвитку [4]:

- використовуються для обґрунтування рішення, яке приймається на основі кількісної оцінки та спрощення;
- допомагають інтерпретувати (пояснювати) зміни;

- сприяють виявленню недоліків та загроз у природокористуванні та розвитку;
- забезпечують відкритий доступ до інформації для різних категорій споживачів;
- полегшують обмін науково-технічною інформацією.

Індикатори сталого розвитку представляють собою показники людської активності, процесів і характеристик, які можуть позитивно та негативно впливати на сталий розвиток (наприклад, зростання населення або зростання емісії парникових газів); індикатори стану, що фіксують характеристики сталого розвитку в даному районі в даний момент (наприклад, щільність населення, частка міського населення, запаси палива тощо) та індикатори реагування, що показують реакції на зміни характеристик сталого розвитку, тобто, ефективність суспільства у вирішенні нагальних проблем (наприклад, витрати на поліпшення здоров'я, законодавство, нормування та регулювання).

Будучи інструментом для прийняття рішень та планування, індикатори можуть виконувати важливу комунікативну функцію. Так, індикатори стану докільця інформують громадськість та привертають увагу до певних екологічних загроз.

Базовий набір індикаторів сталого розвитку поділяли на чотири основні групи [4, с. 101-118]:

- соціальні (індикатори соціальних аспектів сталого розвитку);
- економічні (індикатори економічних аспектів сталого розвитку);
- екологічні (індикатори екологічних аспектів сталого розвитку);
- інституційні (індикатори інституціональних аспектів сталого розвитку).

Соціальних індикаторів визначено 41, об'єднаних у п'ять агрегованих блоків:

1. Боротьба з бідністю.
2. Демографічна динаміка.
3. Сприяння освіті, підготовці кадрів та поінформованості суспільства.
4. Захист здоров'я населення.
5. Сприяння стійкому розвитку поселень.

Економічних індикаторів виділено 23, об'єднаних у три блоки:

1. Економічний розвиток.
2. Зміна характеру споживання.
3. Фінансові ресурси і механізми. Вони характеризували міжнародну кооперацію для прискорення сталого розвитку і пов'язану з цим місцеву політику; зміну характеристик споживання; фінансові ресурси і механізми; передачу екологічно чистих технологій, співробітництво і створення потенціалу.

В екологічному розділі було зосереджено 55 індикаторів, які розбиті на п'ять підрозділів:

1. Водні ресурси.
2. Земельні ресурси.
3. Інші природні ресурси.
4. Атмосфера.
5. Відходи.

Група інституційних індикаторів характеризувалась урахуванням питань екології та розвитку в плануванні та управлінні для сталого розвитку; національними механізмами й міжнародним співробітництвом для створення потенціалу в країнах, що розвиваються; міжнародним інституціональним порядком; міжнародними правовими механізмами; інформацією для прийняття рішень; посиленням ролі основних груп населення.

До основних показників оцінки добробуту суспільства відносять [3]:

- показники доходів населення;
- рівень розподілу доходів між окремими групами населення;
- показники особистого споживання;
- показники бідності населення;
- показники економічної активності населення;
- показники культурно-освітнього рівня населення;
- показники оцінки стану здоров'я населення;
- демографічні показники;
- показники соціального забезпечення населення;
- показники оцінки житлових умов населення;
- показники соціальної напруги у суспільстві.

Наведений перелік основних показників оцінки добробуту суспільства, на нашу думку, не повною мірою відображує сутність парадигми сталого розвитку щодо сільських територій. Пропонуємо такі узагальнені *критерії сталого розвитку сільських територій* (складено за матеріалами [1]).

1. Організаційно-економічного характеру:

1.1. Підвищення зайнятості працездатного населення у формальному секторі сільської економіки за рахунок відповідної ідентифікації особистих селянських господарств.

1.2. Зменшення частки населення із загальними доходами нижче за прожитковий мінімум.

1.3. Поліпшення якості та підвищення рівня інженерного облаштування сільських територій.

1.4. Збільшення виробництва валової продукції сільського господарства.

1.5. Зростання прибутковості сільськогосподарських товаровиробників.

1.6. Зростання обсягів послуг сільського населення.

1.7. Зростання рівня доходів сільського населення і середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства до рівня не нижче за середній у галузях національної економіки.

2. Соціального характеру:

2.1. Уповільнення депопуляції та стабілізація демографічної ситуації на переважній частині сільських територій.

2.2. Поліпшення житлових умов сільського населення, розширення його доступу до базових комунально-побутових і соціально-культурних послуг.

2.3. Зростання рівня людського потенціалу та соціального капіталу сільських жителів та громад.

2.4. Споживання продуктів харчування на душу населення на рівні раціональних норм.

2.5. Забезпечення сільських населених пунктів об'єктами соціальної інфраструктури відповідно до соціальних стандартів.

3. Екологічного характеру:

3.1. Раціоналізація агроландшафтів, підвищення рівня екологічної контрольованості практики агрогосподарювання та умов проживання на селі.

3.2. Поліпшення екологічної ситуації в сільській місцевості.

У зв'язку з тим, що соціально-економічний розвиток сільських територій в Україні в основному залежить від стану агропромислового комплексу, для повноти характеристики відповідності економічних, екологічних та соціальних аспектів стану сільської території парадигмі сталого розвитку, критерії сталого розвитку сільських територій доцільно доповнити системою критеріїв та індикаторів сталого розвитку агропромислового комплексу і оцінювати сталість його розвитку можна за системою критеріїв та індикаторів, наведених у таблиці.

Система критеріїв та індикаторів сталого розвитку агропромислового комплексу сільських територій

№	Критерії	Індикатори
1.	Законодавче забезпечення розвитку сільських територій	Повнота нормативно-правової бази; законодавчих та підзаконних актів; розроблення державних, регіональних та місцевих цільових програм, наявність сформованої стратегії/концепції сталого розвитку сільських територій
2.	Реформування аграрного сектору	Наявність визначених пріоритетів розвитку сільських територій, їх структури, основних і другорядних напрямів діяльності, моделей розвитку території в цілому та її агропромислового комплексу, реформування земельних відносин
3.	Реформування земельних відносин	Забезпечення та закріплення власності на земельні ділянки; регламентування прав та обов'язків землевласників і землекористувачів; дієвість механізму платності землекористування; моніторинг кількісних та якісних параметрів земель; землеустрій
4.	Планування виробничо-господарської діяльності	Наявність і застосування системи показників, встановлення обсягів державних закупівель
5.	Податкове регулювання	Встановлення схем оподаткування, податкових пільг, кредитів, стимулів
6.	Кредитна та фінансова політика	Надання державою кредитів, зокрема на пільгових умовах, інвестування у розвиток території в цілому та її агропромислового комплексу; відкриття додаткових кредитних ліній; застосування авансових проплат; надання товарних кредитів (лізинг, концесія); використання субвенцій, доплат, дотацій; іноземне кредитування та інвестування; іпотечне кредитування
7.	Цінове регулювання	Рівень орієнтованих закупівельних цін; забезпечення паритетності цін; дотування виробництва

		продовольчих товарів
8.	Інфраструктурне забезпечення	Розвиток транспортної, сервісно-обслуговуючої інфраструктури, мережі інфраструктури аграрного ринку
9.	Регулювання експортно-імпортних операцій щодо агропромислового комплексу	Встановлення ввізного/вивізного мита на сільськогосподарську продукцію; встановлення квот на ввезення/вивезення сільськогосподарської продукції; наявність системи сертифікації та контролю експортно-імпортних операцій щодо агропромислового комплексу
10.	Забезпечення якості продуктів харчування	Державна санітарно-гігієнічна експертиза; державний реєстр; сертифікація

Аналіз теорії та практики функціонування сучасних еколого-економічних систем, до яких можна віднести і сільські території, свідчить, що в епоху загострення глобальних проблем, зростає значення такого важливого критерію порівняння, як ступінь екологічної безпеки.

На думку Я. В. Кульчицького [2], сучасна методологія порівняння еколого-економічних систем повинна ґрунтуватися на врахуванні кількох груп об'єктивних показників-критеріїв, серед яких провідну роль відіграють екологічні, зокрема:

- ступінь екологічної безпеки (загальний рівень);
- частка природоохоронних витрат у ВВП;
- ступінь чистоти повітряного і водного басейнів;
- величина радіоактивного фону;
- кількість речовин хімічного походження, внесених на 1 га культивованих земель;
- ступінь екологічності продуктів харчування;
- лісистість території;
- частка еколого-безпечних технологій виробництва енергії (за допомогою сонця, вітру, води);
- рівень безвідходності виробництва, повторної переробки;
- ступінь утилізації екологічно шкідливих відходів.

За такими критеріями екологічної безпеки еколого-економічні системи він пропонує поділяти на такі різновиди: а) екологічно небезпечні або екологічно незбалансовані економічні системи; б) екологічно "перехідні" або квазібезпечні економічні системи; в) екологічно безпечні або екологічно збалансовані економічні системи; г) екогемологічні економічні системи суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи підходи щодо розробки основних критеріїв та індикаторів розвитку сільських територій, можна зробити висновок, що трактування сільської території як еколого-економічної системи і складного системного утворення, яка включає всі аспекти економічних, суспільних відносин та середовища існування, а також врахування об'єктивного процесу руху людства до такого стану економіки, де людина, її становище у суспільстві,

буде головною метою і головним критерієм оцінки й порівняння рівня розвитку окремої території чи регіону.

Список літератури

1. Критерії результативності та проведення моніторингу загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://170820.minagro.web.hosting-test.net/page/?9695>
2. Кульчицький Я. В. Цивілізаційний підхід до порівняння сучасних еколого-економічних систем / Я. В. Кульчицький // Науковий вісник НЛТУ України : зб. науково-технічних праць. – Львів : НЛТУ України, 2005. – Вип. 15.3. – С. 175–179.
3. Патріна Є. А. Розвиток теорії добробуту / Є. А. Патріна, Т. П. Норкіна, Н. О. Тарханова // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури : матеріали VIII Міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів і студентів. – Вип. 2009. – № 5 (79). – С. 192–194.
4. Сталий розвиток суспільства : навч. посіб. / А. П. Садовенко, Л. Ц. Масловська, В. І. Середа, Т. В. Тимочка. – 2-ге вид. – К. : Акад. муніципального упр., 2011. – С.101–118.

Обобщены подходы к формированию системы критериев и индикаторов устойчивого развития сельских территорий, которые являются системой показателей экологического, экономического и социального развития и дают возможность осуществлять мониторинг и контроль за выполнением плана устойчивого развития населенного пункта, региона, страны.

Сельские территории, критерии и индикаторы устойчивого развития.

Generalized approaches to the system of criteria and indicators for sustainable development of rural areas, which is a system of indicators of environmental, economic and social development, and provide an opportunity to monitor and control the execution plan for sustainable development of the town, region, country.

Rural areas,criteria and indicators of sustainable development.